

Judecata familiei

Anton Vasiliev, vechil la o ocină îndepărtată, terminase de raportat boieroaicei Arina Petrovna Golovliova ce a făcut în călătoria la Moscova, unde fusese să strângă dările de la țărani, și în sfârșit primise de la ea permisiunea de a se retrage în casa servitorilor, dar, în mod straniu, stătea pe loc și se frământa și se foia, de parcă ar mai fi avut ceva de spus și s-ar fi codit.

Arina Petrovna, care surprindea foarte bine nu numai cele mai mici gesturi, dar și intențiile tainice ale oamenilor ei apropiați, începu imediat să se neliniștească.

- Ce mai e? întrebă ea, privindu-l pe vechil drept în față.
- Asta e tot, doamnă, se fâstâci Anton Vasiliev.
- Nu minți! Mai e ceva! Văd după ochii tăi!

Dar Anton Vasiliev tot nu se hotăra să răspundă și se sălta mai departe de pe un picior pe celălalt.

— Hai, spune, ce s-a întâmplat? îl prinse la înghesuială Arina Petrovna, ușor alarmată. Zi odată! Nu te mai codi atâta, gură-spartă!

Arinei Petrovna îi plăcea să le dea porecle oamenilor din personalul ei administrativ și domestic. Lui Anton Vasiliev îi spunea „gură-spartă“ nu pentru că îl bănuia de vreo trădare, ci pur și simplu pentru că nu putea să-și pună lacăt la gură. Moșia pe care o administra avea în centru un târgușor destul de mare și plin de cârciumi. Lui Anton Vasiliev îi plăcea să bea din când în când un ceai la birt, să se laude cu atotputernicia boieroaicei lui și, tot lăudând-o, ajungea pe neașteptate să mai scape și ce nu trebuie. Dar pentru că Arina Petrovna avea mereu tot felul de procese, de multe ori se întâmpla ca flecăreala omului ei de încre-

dere să scoată la suprafață vicleșugurile tactice ale boieroacei mai înainte ca ele să fie puse în practică.

— Da, mai e ceva, așa e... murmură într-un sfârșit Anton Vasiliev, fâstâcindu-se.

— Ce-i? Despre ce-i vorba? întrebă Arina Petrovna tot mai neliniștită.

Ca o femeie autoritară ce era, și pe deasupra înzestrată cu multă imaginație, imediat încropi în minte toate scenariile posibile, care de care mai pline de urzeli și de intrigi, și atât de repede se convinge că trebuie să fie vreo uneltire la mijloc, că pâli chiar și sări în sus din fotoliu.

— Păi să vedeți... Stepan Vladimirici a vândut casa aia de la Moscova... raportă vechilul, bâlbâindu-se.

— Ei, și?

— A vândut-o, doamnă.

— De ce? Cum? Nu te mai codi atâta! Hai, spune!

— Ca să scape de datorii... așa bănuiesc. Că doar nimănui nu i se vinde casa de bine ce-i merge.

— A, deci portăreii i-au vândut-o? Tribunalul?

— Da, i-au scos-o la mezat, cum s-ar zice. Cică s-a vândut cu opt mii.

Arina Petrovna se trânti greu în fotoliu și-și îndreptă ochii spre fereastră. Vestea o zăpăcise cu totul, după cum se vede. Și dacă i s-ar fi spus că Stepan Vladimirici a omorât pe cineva, că țărani Golovliovilor s-au revoltat și au refuzat să mai facă boierescul sau că s-a desființat iobăgia, tot n-ar fi fost așa de cutremurată. Buzele i se mișcau, iar ochii îi priveau undeva, în depărtare, fără să vadă nimic. Nici nu observase că Duniașa, fata în casă, dăduse să treacă în fugă pe lângă fereastră, ascunzând ceva în șorț, și se răzgândise când o văzuse pe stăpână, luând-o fugața înapoi. (Într-un alt moment un asemenea comportament ar fi stârnit o anchetă întreagă.) Într-un sfârșit, își veni totuși în fire și zise:

— Ce mai poznă!

După care urmară din nou câteva momente de tăcere amenințătoare.

— Deci tu spui că portăreii au vândut casa pentru opt mii? întrebă ea.

— Chiar așa.

— O avea de la părinți! Vai, ticălosul!

Arina Petrovna simțea că trebuie să ia imediat o hotărâre în legătură cu vestea primită, dar nu îi venea nimic în minte, pentru că gândurile îi rătăceau în toate direcțiile. Pe de o parte, își spunea: „Au vândut-o portăreii! Asta înseamnă că n-au vândut-o peste noapte! Deci a fost un opis, s-a făcut o evaluare, s-a anunțat c-o să fie scoasă la vânzare.“ Se vânduse cu opt mii, în condițiile în care, cu doi ani în urmă, băgase cu mâna ei douăsprezece mii în casa aia, numărați până la centimă! Dacă ar fi știut, ar fi putut s-o ia chiar ea cu opt mii, de la licitație! Pe de altă parte, îi mai venea și alt gând: „Portăreii au vândut-o cu opt mii! Era de la părinți! Ticălosul! Pentru opt mii, a pierdut darul părintesc!“

— De la cine ai auzit? întrebă ea în cele din urmă, oprindu-se definitiv la gândul că proprietatea e deja vândută și că, prin urmare, ocazia de a pune mâna pe ea pentru un preț mic fusese pierdută pentru totdeauna.

— De la Ivan Mihailov, birtașul, a spus vechilul.

— Și de ce nu m-a prevenit din vreme?

— Probabil i-a fost frică.

— Auzi vorbă, i-a fost frică! Las' că-i arăt eu ce-i aia frică! Să-l chemi imediat de la Moscova și, cum apare, să se ducă la biroul de recrutare și să se tundă! „I-a fost frică!“

Deși vremea ei aproape trecuse, iobăgia nu fusese încă abolită. Nu era prima dată când Anton Vasiliev auzea de la stăpână porunci năstrușnice, dar hotărârea ei de atunci era așa de neașteptată, că vechilul începu să se simtă prost. Deodată, îi veni din nou în minte porecla de „gură-spartă“. Ivan Mihailov era un țăran chibzuit și nici nu ți-ar fi trecut prin minte că i s-ar putea întâmpla vreo nenorocire. Mai mult, era cumătrul și prietenul lui de suflet, și iată că avea să fie luat soldat numai pentru că el, Anton Vasiliev, de gură-spartă ce era, nu fusese în stare să-și țină fleanca!

— Iertați-l... încercă el să-i ia apărarea.

— Ce-i porți așa de grijă? Ia, valea de-aici! Îl repezi Arina Petrovna cu așa o asprime în glas, că vechilul nici nu se mai gândi să insiste în favoarea lui Ivan Mihailov.

Dar, înainte de a-mi continua povestirea, îl rog pe cititor să facă mai bine cunoștință cu Arina Petrovna Golovliova și cu starea ei familială.

Arina Petrovna era o femeie de vreo șaizeci de ani, dar încă vioaie și obișnuită să nu dea socoteală nimănui. Băga spaima-n oameni. Administra singură marea avere a Golovliovilor, fără să se explice în fața cuiva, și trăia în izolare, chibzuit, aproape cu zgârcenie. Nu lega prietenie cu vecinii, dar se arăta amiabilă față de autoritățile locale, iar de la copiii ei pretindea așa de multă supunere, încât la orice faptă a lor ei să ajungă să se întrebă: „Oare ce-ar spune mămica?” Avea o fire independentă, directă și adesea despotică, lucru la care, de fapt, contribuise în bună măsură și faptul că în toată familia Golovliovilor nu exista nimeni care să-i poată ține piept. Soțul ei era un om ușuratic și cam bețiv (Arina Petrovna spunea cu plăcere despre ea că nu e nici văduvă, nici femeie măritată); cât despre copii, unii lucrau la Petersburg, iar ceilalți se luaseră după tatăl lor și erau considerați niște belele. Lor nu li se dădea voie să ia parte la nimic afaceri a familiei. Toate acestea făcuseră ca Arina Petrovna să se simtă de timpuriu singură, așa că, dacă e să spunem adevărul, se dezobișnuise cu totul de viața de familie, chiar dacă vorbea întruna despre „familie” și chiar dacă tot ce întreprindea părea făcut exclusiv din grija permanentă de a aranja chestiunile familiale.

Capul familiei, Vladimir Mihailfci Golovliov, trecea încă din tinerețe drept un dezordonat și un zurliu, așa că n-avea cum să-i fie prea simpatic Arinei Petrovna, care mereu se remarcase prin seriozitate și iscusință. Vladimir Mihailfci își ducea viața în trândăvie și delăsare. Cea mai mare parte a timpului și-o petrecea încuiat în cabinetul său, unde imita cântatul graurilor, al cocoșilor și al altor animale și se îndeletnicea cu compunerea unor poezii așa-zise „fără perdea”. În momentele de efuziune

sufletească, se lăuda că ar fi fost prieten cu Barkov¹, care l-ar fi și binecuvântat pe patul morții. Arina Petrovna urâse încă din prima zi versurile soțului său, pe care le numea „mizerii” și „strâmbătăți”. Or, Vladimir Mihailici de aceea se și căsătorise, de fapt, ca să aibă mereu alături pe cineva care să-i asculte poeziile, așa că certurile nu au întârziat să apară. Cu timpul, certurile au devenit tot mai dese și mai violente, până când soția nu mai simțea față de soțul-bufon decât o indiferență totală și disprețuitoare, iar soțul nu mai nutrea pentru soție decât o ură teribilă, ură în care, totuși, intra și o parte de lașitate. Soțul îi spunea soției „vrăjitoare” și „drăcoaică”, iar soția nu îl scotea din „moară stricată” și „balalaică fără strune”. Și așa o duceau de peste patruzeci de ani, fără să-i fi trecut vreodată prin mințe vreunuia dintre ei că o asemenea viață ar avea ceva nefiresc. Cu trecerea timpului, firea zurlie a lui Vladimir Mihailici nu numai că nu s-a domolit, dar chiar s-a înrăit. Pe lângă exercițiile de versificație în spiritul lui Barkov, începuse să bea tot mai mult și să le țină calea pe coridor tuturor cameristelor. Mai întâi Arina Petrovna tratase cu dispreț această nouă ocupație a soțului său și arătase o oarecare îngrijorare (mai mult din teama că asta îi știrbea autoritatea decât din gelozie propriu-zisă), dar mai apoi îl lăsase cu lehamite să facă ce i-o trăsni prin cap și avea numai grijă ca blestemele de fete să nu-i ducă vodcă boierului. De atunci, spunându-și o dată pentru totdeauna că soțul ei nu este un bun tovarăș de viață, își concentrase toată atenția asupra unui singur lucru: rotunjirea averii Golovliovilor. Și, într-adevăr, în decursul celor patruzeci de ani de căsnicie, ea reușise să-și înzecească bunurile. Cu o răbdare și o agerime uimitoare, urmărirea cu atenție ce se întâmplă în satele mai îndepărtate sau mai apropiate, afla pe ascuns situația proprietarilor la consiliul de tutelă și apărea din senin la licitații. În vârtejul acestei goane fanatice după înavuțire, Vladimir Mihailici trecuse din ce în ce mai mult în plan secund, până când ajunsese să nu mai conteze deloc. În momentul în care începe această povestire, el era deja un bătrân neputincios, care aproape că nu se mai dădea jos din pat,

¹ Ivan Semionovici Barkov (1732-1768), autor al unor ode erotice.

iar dacă ieșea din când în când din dormitor, o făcea numai ca să bage capul pe ușa întredeschisă a camerei soției, să-i strige „Drăcoaico!“ și să dispară din nou.

Nici copiii nu îi aduseseră Arinei Petrovna mai multă fericire. Avea o fire mult prea independentă – ca de femeie nemăritată, cum s-ar zice – ca să vadă în copii altceva decât o povară în plus. Ea respira liber numai când era singură cu abacul și cu planurile ei de afaceri sau când se adâncea în discuții cu vecinul, cu starostii, cu chelăresele, fără să o deranjeze nimeni. În ochii ei, copiii făceau parte din evenimentele inevitabile ale vieții, față de care nu considera că are căderea să protesteze, dar care, cu toate acestea, nu-i făceau să vibreze nici măcar o coardă a ființei sale interioare, pentru că ea se consacraseră în totalitate nenumăratelor aspecte practice ale vieții. Avea patru copii: trei băieți și o fată. Despre fiul cel mare și despre fată nu-i plăcea deloc să vorbească, față de fiul cel mic era mai mult sau mai puțin indiferentă, și nici pe cel mijlociu, pe Porfișă, nu îl iubea; în schimb, părea să se teamă de el.

Stepan Vladimiri, fiul cel mare – căci mai ales despre el va fi vorba în acest capitol –, era cunoscut în familie sub numele de Stiopka Idiotul și Stiopka-poznașul. Încă de mic fusese considerat o „belea“. În copilărie, jucase în casă fie rolul de paria, fie pe cel de bufon. Din nefericire, era un băiat înzestrat, care prindea cu prea mare plăcere și iuțea ceea ce vedea la alții. De la tată luase spiritul poznaș, neobosit, iar de la mamă, capacitatea de a intui repede slăbiciunile oamenilor. Datorită primei calități devenise imediat preferatul tatălui, lucru care îl îndepărtă și mai mult în preferințele mamei. Adesea, când Arina Petrovna era dusă de acasă cu treburi administrative, tatăl și fiul adolescent se retrăgeau în cabinetul în care trona portretul lui Barkov, citeau versuri fără perdea și bârfeau despre tot felul de lucruri, dar mai ales despre „vrăjitoare“, adică despre Arina Petrovna. Numai că „vrăjitoarea“, parcă ghicindu-le ocupațiile, se apropia tiptil de scară, venea pe vârfuri lângă ușa cabinetului și trăgea cu urechea la discuțiile lor atât de vesele. Pe urmă îi trăgea neîntârziat o ciomăgeală lui Stiopka Idiotul. Dar Stiopka nu se potolea; nu îl impresiona nici bătăile, nici predicile, și peste o

jumătate de oră iar se apuca de poznele lui. Fie tăia în bucăți o băsmăluță a Aniutkăi, fie îi băga o muscă în gură Vasiutkăi când dormea, fie se ducea la bucătărie și fura o plăcintă pe care, de fapt, o împărțea cu frații lui, pentru că Arina Petrovna, ca să facă economii, îi ținea pe copii mai mult flămânzi.

— Ar trebui să te omor! îi zicea întruna Arina Petrovna. O să te omor și n-o să-mi ceară nimeni socoteală pentru asta! Nici țarul nu m-ar pedepsi pentru așa ceva!

O asemenea umilire permanentă, dând de un teren moale, care uita ușor, nu a trecut fără urmări. Nu l-a îndârjit și nici nu a stârnit proteste din partea lui, dar i-a dat un temperament de sclav, trivial până la bufonerie, lipsit de simțul măsurii, ca și de orice spirit de prevedere. Asemenea oameni cad ușor pradă unor influențe nefaste și pot să ajungă orice: bețivani, milogi, bufoni și chiar criminali.

La douăzeci de ani, Stepan Golovliov a terminat cursurile la unul dintre gimnaziile din Moscova și a intrat la universitate. Dar a avut parte de o studenție amară. În primul rând, mai-că-sa îi dădea bani doar cât să nu moară de foame; în al doilea rând, băiatul nu arăta nici cea mai mică înclinație pentru muncă și, în plus, în el se cuibărise și talentul ăla blestemat de a-i maimuțări pe alții; în sfârșit, în al treilea rând, avea mereu nevoie de societate și nu putea rămâne singur nici măcar o clipă. Așa că s-a procopsit cu rolul facil de parazit și de *pique-assiette*¹ și, datorită firii sale glumețe, a devenit în scurt timp favoritul studenților bogați. Dar ei, chiar dacă l-au primit în rândul lor, își dădeau seama că nu e pe potriva lor și că e numai un bufon. Și așa i-a rămas reputația. Odată ajuns pe acest tărâm, a decăzut tot mai mult, cum era și firească, iar spre sfârșitul anului al patrulea a ajuns de râsul curcilor. Cu toate acestea, cum avea o abilitate deosebită de a se orienta și de a reține cele auzite, și-a trecut cu succes examenele și a primit gradul de candidat.

Când a apărut la maică-sa cu diploma, Arina Petrovna a ridicat doar din umeri și a zis: „Mă mir!“ Apoi, după ce l-a ținut

¹ „Milog“ (fr. în original).

la țară cam o lună, l-a trimis la Petersburg, alocându-i pentru întreținere câte o sută de ruble în bancnote pe lună. A început alergătura pe la departamente și cancelarii. Nu avea nici protecția cuiva sus-pus, nici chef să-și deschidă calea prin munca proprie. Mintea trândavă a tânărului se dezobișnuise așa de mult să se concentreze, că până și niște probe birocratice simple, cum ar fi scrierea unui raport sau pregătirea unor extra-se din dosare, i se păreau peste măsură. Patru ani s-a chinuit Golovliov la Petersburg și, în cele din urmă, a trebuit să recunoască în sinea lui că trebuie să renunțe la speranța de a se angaja cândva într-o funcție mai mare decât cea de funcționar de cancelarie. Când i s-a plâns maică-sii, Arina Petrovna i-a scris o scrisoare amenințătoare care începea cu cuvintele „Am știut eu dintotdeauna“ și se încheia cu porunca de a veni la Moscova. Acolo, în sfatul țăranilor preferați ai Arinei Petrovna, s-a stabilit ca lui Stiopka Idiotul să i se dea un post la curtea supremă, unde avea să îl supravegheze un conțopist care se ocupa de treburile Golovliovilor de foarte mult timp. Ce a făcut și cum s-a purtat Stepan Vladimiriți la curtea supremă nu se știe, dar după trei ani deja nu se mai afla acolo. Atunci Arina Petrovna s-a decis să treacă la măsuri extreme: i-a „aruncat fiului partea“ (care, în același timp, trebuia să reprezinte și „binecuvântarea părintească“). Partea asta era formată dintr-o casă la Moscova, pentru care Arina Petrovna plătise douăsprezece mii de ruble.

Pentru prima oară în viață, Stepan Golovliov a răsuflat ușurat. Casa promitea să dea o mie de ruble de argint venit – lux în toată regula, în comparație cu felul în care o dusesse până atunci. A sărutat cu înflăcărare mânuța mamei („Ai grijă, idiotule, că altceva nu mai vezi de la mine!“ a spus atunci Arina Petrovna) și a promis să se arate vrednic de bunăvoința care i se arătase. Dar vai! El era așa de puțin obișnuit să se descurce cu banii, așa de prost înțelegea dimensiunile vieții reale, că venitul anual de o mie de ruble, care i s-a părut la început mană cerească, i-a ajuns numai pentru scurtă vreme. În patru, cinci ani, a sărăcit așa de tare, încât s-a înscris cu toată inima în armata de voluntari care se forma pe atunci. Armata însă nici nu a ajuns bine la Harkov, că s-a și încheiat pacea, iar Golovliov s-a întors la

Moscova. Casa lui fusese vândută între timp. Rămăsese cu uni-forma lui de voluntar – destul de roasă, totuși –, cu pantalonii băgați în cizme, iar în buzunar nu mai avea decât o sută de ruble. Cu capitalul acesta a pornit să facă speculații, adică a început să joace cărți și în scurtă vreme a pierdut tot. Atunci s-a apucat să meargă pe la țărani ai avuți ai mamei, care își aveau gospodăria la Moscova; la unul mânca de prânz, la altul cerea un sfert de funt de tutun, de la altul împrumuta niște mărunțiș... Dar, în cele din urmă, a venit și vremea când Stepan Golovliov a ajuns la fundul sacului, cum s-ar zice. Avea deja aproape patruzeci de ani și îi era clar că nu mai poate să ducă o viață de hoinar. Nu îi mai rămânea de făcut decât să se ducă la Golovliovo.

După Stepan Vladimiriți, fiul cel mai mare al familiei Golovliov, urma fiica, Anna Vladimirovna. Nici despre ea Arina Petrovna nu avea chef să vorbească.

Problema e că Arina Petrovna își pusese mari speranțe în Annușka, iar ea nu numai că nu se ridicase la înălțime, dar mai și făcuse scandal în tot județul. Când fata a terminat institutul, Arina Petrovna a adus-o la țară, din dorința de a face din ea un fel de secretară și contabilă pentru nevoile gospodăriei, dar, în loc de asta, într-o bună seară, Annușka a fugit de la Golovliovo cu ofițerul Ulanov și s-a cununat cu el.

— Așa, fără binecuvântarea părintească, de parcă sunt câini! se plângea Arina Petrovna. Bine măcar că s-a ales cu un bărbat dus la biserică! Altul s-ar fi folosit de ea și și-ar fi luat tâlpășița! După aia, mai ia-l de unde nu-i!

Cu fiica, Arina Petrovna s-a purtat la fel de ferm ca și cu fiul căzut în dizgrație: i-a „aruncat și ei o parte“. I-a dat un capital de cinci mii de ruble și un sătuc de treizeci de suflete, cu un conac dărăpănat, unde șuiera vântul pe sub toate ferestrele și unde nu găseai nicio scândură întreagă. În vreo doi ani, tinerii soți au tocat toți banii și ofițerul a fugit nu se știe unde, lăsând-o pe Anna Vladimirovna cu două fete gemene: Anninka și Liubinka. După vreo trei luni, Anna Vladimirovna s-a stins, și Arina Petrovna, vrând-nevrând, a fost nevoită să le adăpostească la ea pe cele două orfane. Lucru pe care l-a și făcut, instalându-le pe cele două copile într-o aripă a casei și dându-le în grija unei bătrâne strâmbe, Palașka.

„Mare e mila Domnului“, s-a consolat ea atunci. „Orfanele nu mănâncă cine știe ce pâine, iar eu, în schimb, o să am o mângâiere la bătrânețe! Dumnezeu mi-a luat o fată și mi-a dat două!“

Dar, în același timp, i-a scris fiului Profiri Vladimirîci: „Strâmb cum a trăit surioara ta, strâmb a și murit, lăsându-mi mie de gât cățelandrii ei...“

De fapt, oricât de cinică ar putea să pară observația asta, trebuie să recunoaștem, de dragul adevărului, că amândouă prilejurile în care le-a „aruncat“ copiilor „partea“ nu numai că nu au afectat în vreun fel finanțele Annei Petrovna, ci, în mod indirect, chiar au contribuit la rotunjirea averii Golovliovilor, reducând numărul celor care se întrețineau din ea. Căci Arina Petrovna era o femeie cu reguli severe și, odată ce „a aruncat partea“, și-a considerat încheiate toate obligațiile față de copiii disprețuiți. Nici măcar când se gândea la nepoțelele orfane nu-și imagina că, odată cu trecerea timpului, va trebui să le aloce și lor ceva. Toate eforturile ei aveau drept scop să stoarcă tot ce putea din mica moșie alocată răposatei Anna Vladimirovna și să pună mai departe ce lua de acolo la consiliul de tutelă. În sinea ei însă spunea așa: „Uite, mai pun deoparte niște bănuți și pentru orfane. Nu le iau nimic pentru mâncare și îmbrăcăminte. Să fie pomană de la mine, Dumnezeu vede și o să mă răsplătească!“

În sfârșit, copiii cei mici, Porfiri și Pavel Vladimirîci, luau la Petersburg: primul în calitate de civil, celălalt, de militar. Porfiri era căsătorit, Pavel – burlac.

Porfiri Vladimirîci era cunoscut în familie cu trei nume: Iudușka¹, Vampirul și Ce-i în Gură și-n Căpușă, porecle pe care i le dăduse încă din copilărie Stiopka Idiotul. Încă de mic îi plăcuse să se alinte pe lângă mămica, să o sărute pe furiș pe umăr, iar uneori să și umble cu pâra puțin. Din când în când, deschidea pe neauzite ușa mamei, se strecura neauzit într-un colțisor, se așeza acolo și, ca vrăjit, nu-și mai lua ochii de la mămica, în timp ce ea scria sau socotea cu abacul. Dar Arina Petrovna încă de pe atunci se uita cu suspiciune la aceste strădanii ale fiului.

¹ Diminutiv de la Iuda.

Această privire ațintită asupra ei i se părea enigmatică; nici atunci nu putuse să-și dea seama ce se ascunde în ochii fiului: o otravă sau respectul fără margini al unui copil.

„Nici eu nu pot să pricep ce fel de privire e asta, și vorba aia, doar sunt mă-să“, se gândea ea uneori. „Se uită la tine de parcă acușica te prinde-n laț. Și aruncă atâta otravă!“

În astfel de clipe își aducea aminte de acele detalii semnificative din vremea în care fusese „grea“ cu Porfișa. Pe atunci, în casă cu ei locuia un bătrân cumsecade, care avea darul clarviziunii și căruia i se zicea Porfișa Blajinul. Lui i se adresa mereu când voia să vadă ceva în viitor. Dar când l-a întrebat dacă va naște în curând și ce-i va da Domnul, un băiat sau o fată, bătrânul nu i-a spus nimic limpede, ci a strigat de trei ori „cucurigu“, după care a bâiguit:

— Cocoșel! Cocoșel! Unghiuță ascuțită! Cocoșul strigă, o amenință pe cloșcă. Cloșca cotcodac, dar o să fie prea târziu!

Și atât. Dar iată că peste trei zile (tot de atâtea ori striga-se și moșul „cucurigu“!), Arina Petrovna a dat naștere unui fiu (cocoșelul, cocoșelul!) căruia i-au zis Porfiri, în onoarea bătrânului clarvăzător...

Prima jumătate a previziunii s-a împlinit; dar ce puteau însemna tainicele cuvinte „Cloșca cotcodac, dar o să fie prea târziu“? La asta se tot gândea Arina Petrovna când îl privea cu coada ochiului pe Porfișa, care o pândea din colțul său cu privirea lui de nepătruns.

Dar Porfișa continua să stea blând în colțișorul lui și se tot uita la ea, se uita atât de intens, încât ochii lui larg deschiși se umpleau de lacrimi. Parcă intuia îndoielile care tulburau sufletul mamei și se purta în așa fel încât să dezarmeze cu blândețea lui până și cea mai îndărătnică suspiciune. Chiar riscând să producă lehamitea mamei, el se învârtea mereu în ochii ei, de parcă ar fi spus: „Uită-te la mine! Nu ascund nimic! Sunt culmea cumințeniei și a supunerii, și cumințenia asta nu e numai de frică, ci și din conștiință.“ Și, oricât de puternică era în ea convingerea că Porfișka ticălosul dă numai din coadă și aruncă din priviri lațul asupra ei, când vedea o asemenea abnegație i se înmuia inima. Și, fără să vrea, mâna ei căuta bucățica cea

mai bună din ceaun ca să i-o dea fiului ei blând, cu toate că îi era de ajuns să-l vadă ca în inima ei să se stârnească o neliniște tulbure legată de ceva misterios, care nu prevestea nimic bun.

Nimeni nu putea fi mai diferit de Porfiri Vladimirici decât fratele lui, Pavel Vladimirici. Pavel Vladimirici era întruparea perfectă a omului incapabil de acțiune. În copilărie, nu arătase nici cea mai mică înclinație spre învățătură sau măcar spre jocuri. Nu era vorbăreț, ci îi plăcea să trăiască separat, înstrăinat de oameni. Se băga uneori în vreun colț, se ghemuia acolo și începea să fantazeze. Își închipuia că s-a îndopat cu făină de ovăz, că din cauza asta picioarele i se făcuseră subțirele... și nu își învăța lecțiile. Sau că nu e Pavel, fiul stăpânilor, ci Davîdka ciobanul, că pe frunte i-au crescut niște cucuie ca lui Davîdka, că șfichiuieste din harapnic... și iarăși nu învăța. Arina Petrovna se uita din când în când la el și inima ei de mamă clocotea de nemulțumire.

— Ce stai așa bosumflat? se răstea la el când nu o mai răbda sufletul. Ia uite cum lucrează otrava în tine! Nici vorbă să vii și tu să mă alinți, să zici „Mămică, draga mea“ sau alte d-astea, „mângâie-mă și pe mine“!

Pavlușa își părșea colțul și, cu pași înceți, de parcă era împins de la spate, se apropia de maică-sa.

— Mămică, draga mea, sau alte d-astea, repeta el cu o voce de bas nefirească pentru un copil, mângâie-mă și pe mine!

— Ia piei din ochii mei, mămăligă ce ești! Crezi că dacă te bagi într-un colț eu nu înțeleg? Văd prin tine, drăguțule! Văd toate planurile, toate urzelile tale ca-n palmă!

Și Pavel, tot alene, pornea înapoi și se băga în colțul său.

Anii treceau și Pavel Vladimirici își dezvolta tot mai mult firea apatică și misterios-posacă care, în cele din urmă, avea să îl transforme într-un indolent. Poate că era bun la suflet, dar nu făcuse nimănui niciun bine; poate că nu era prost, dar în toată viața lui nu făcuse nici măcar un singur lucru inteligent. Era ospitalier, dar nimeni nu se bucurase de ospitalitatea lui; cheltuia banii cu plăcere, dar nu se văzuse niciodată vreun rezultat în urma acestor cheltuieli; nu jignise niciodată pe nimeni, dar nimeni nu făcea din asta un merit al lui; era onest, dar nu se

auzise să fi spus cineva „Ce onest a procedat în cutare situație Pavel Golovliov!“ . Își arăta colții, dar, în același timp, se temea de maică-sa ca de foc. Repet: era un om posac, dar în spatele posomorelii se ascundea inactivitatea, nimic mai mult.

Când s-au făcut mari, diferența dintre firile celor doi frați a devenit mult mai vizibilă în relația lor cu mama. Iudușka îi trimitea mamei în fiecare săptămână o epistolă amplă, în care o informa pe larg despre toate detaliile vieții din Petersburg și, cu vorbele cele mai alese, o asigura de fidelitatea lui de fiu dezinteresat. Pavel scria rar și laconic, iar uneori chiar enigmatic, de parcă își scotea cu cleștele fiecare cuvânt. „Am primit atâtia bani și pentru cutare perioadă, neprețuita mea mămică, de la omul dumitale de încredere, țăranul Erofeev“, scria de obicei Porfiri Vladimirîci, „și, cum știu că mi i-ai trimis din nețărnumita dumitale bunăvoință ca să mă întrețin din ei, dragă mămică, îți închin din suflet toată recunoștința mea și, fără urmă de fățarnicie, cu o fidelitate de fiu, îți sărut mânușițele. Un singur lucru mă întristează și îmi apasă conștiința: oare nu îți tocești prea mult prețioasa dumitale sănătate făcându-ți atâtea griji pentru nevoile, dar și pentru capriciile noastre?! Nu știu ce părere are fratele meu, dar eu unul...“ și așa mai departe. În schimb Pavel, cu același prilej, scria așa: „Am primit atâtia bani pentru cutare perioadă, dragă mamă, și, după calculul meu, te rog cu respect să mă scuzi, dar mai am de primit șase ruble și jumătate.“ Când Arina Petrovna le trimitea copiilor muștrări pentru comportamentul lor cheltuitor (ceea ce se întâmpla adesea, deși nu erau motive serioase pentru așa ceva), Porfișa se supunea mereu liniștit acestor observații și scria: „Draga mea mămică, știu câte greutatea înduri pentru noi, nedemni dumitale copii, știu că noi, prin purtarea noastră, adesea nu îndreptățim grija dumitale maternă, ba mai rău, în urma unor rătăcirii omenești, se întâmplă chiar să și uităm de asta, așa că îți cer iertare, cu toată sinceritatea filială, sperând să scăpăm cu timpul de viciul acesta și să devenim mai chibzuiți în folosirea banilor pe care ni-i trimiți, neprețuita mea mămică, pentru întreținere și alte cheltuieli.“ Pavel, în schimb, răspundea așa: „Draga mea mamă! Deși nu ai avut niciodată de plătit vre

datorie din cauza mea, te rog să primești ferma mea încredințare că îmi asum fără obiecții muștruluiala dumitale și imputarea că aș fi cheltuitor.“ Cei doi frați au reacționat diferit până și la scrisoarea în care Arina Petrovna îi anunța de moartea surioarei lor, Anna Vladimirovna. Porfiri Vladimirîci a scris așa: „Vestea despre sfârșitul stimabilei noastre surori și bune prietene din copilărie, Anna Vladimirovna, mi-a umplut inima de durere, durere pe care mi-o sporește însutit gândul că dumneata, dragă mămică, primești astfel o nouă cruce de dus, întruchipată în cele două mici orfane. Oare nu era de ajuns că dumneata, binefăcătoarea noastră, renunți la tot și, fără să-ți cruți sănătatea, faci tot ce-ți stă în putință ca să îi asiguri familiei dumitale nu numai ce e necesar, dar și ce prisosește? Ba da. Deși e cu păcat, nu pot să nu cârtesc uneori cu nemulțumire împotriva sorții. În opinia mea, singurul refugiu pentru dumneata, draga mea mamă, în aceste împrejurări, este să îți aduci aminte mereu câte a îndurat bunul Hristos.“ Pavel, în schimb, scria: „Am primit vestea despre moartea surorii noastre. Sper ca sufletul ei să-și găsească liniștea în casa Domnului, deși nici acest lucru nu ne e dat să-l știm.“

Arina Petrovna recitea scrisorile fiilor și tot încerca să ghi-cească care dintre ei se va dovedi un nemernic. Când citea scrisoarea lui Porfiri Vladimirîci i se părea că el este nemernicul, fără doar și poate.

„Ia uite cum scrie! Ia uite ce le mai învârte din condei!“ zicea turbând în sinea ei. „Nu degeaba Stiopka Idiotul l-a poreclit Iudușka! Nicio vorbuliță din ce scrie nu-i adevărată! E mereu cu minciuna pe buze! Auzi, „neprețuită mămică!“ Scrie întruna despre greutățile mele și despre crucea mea, dar nu simte nimic din toate astea!“

Apoi se apuca de scrisoarea lui Pavel Vladimirîci și iar i se părea că vede un nemernic în fașă.

— Prost, prost, dar uite cum știe să înțepe! „Te rog să primești ferma mea încredințare...“ I-auzi! Lasă că-ți arăt eu ce părere am de încredințările tale! O să-ți arunc o bucată, ca lui Stiopka Idiotul, și atunci o să vezi tu câte parale faci în ochii mei!

Și, în încheiere, slobozea din pieptul ei matern un geamăt cu adevărat tragic: „Pentru cine adun eu atâta avere? Pentru cine pun eu deoparte? Nu dorm nopțile, nu pun mai nimic în gură... dar pentru cine?!“

Aceasta era situația familială a Golovliovilor în momentul în care vechilul Anton Vasiliev îi raporta Arinei Petrovna că Stiopka Idiotul pierduse „partea ce-i fusese aruncată“ și care fusese vândută așa de ieftin, încât nu mai avea decât semnificația simbolică de „binecuvântare părintească“.

Arina Petrovna stătea în dormitor și nu putea să-și revină. Ceva se frământa în sinea ei și nu-și putea da seama de ce este vorba. Dacă în sufletul ei încolțise ca printr-o minune mila pentru fiul nesuferit sau dacă vorbea în ea numai revolta de a-și vedea autoritatea călcată în picioare, asta n-ar fi putut-o stabili nici cel mai experimentat psiholog: așa de tare se amestecau și se schimbau în ea sentimentele și impresiile. În fine, din mulțimea de gânduri care i se adunaseră în minte, cel mai clar i se conturase teama că „nesuferitul“ iar o să vină să ceară de la ea.

„De parcă n-ar fi de-ajuns că Aniutka mi-a băgat pe gât plozii ei, acum mai vine și Idiotul pe capul meu...“ se gândea ea.

Multă vreme a stat în prostrație, fără să scoată o vorbă, privind absentă pe fereastră. I s-a adus prânzul, dar aproape că nici nu s-a atins de el; au venit servitorii să-i ceară niște vodcă pentru boier și ea le-a azvârlit cheia de la cămară, fără ca măcar să clipească. După prânz s-a dus în capelă, a poruncit să se aprindă toate candelile și, după ce a ordonat să se încălzească baia, s-a închis în lăcașul Domnului. Toate acestea erau semne clare că „boieroaica e mândră“, așa că în casă totul amuțise ca într-un cavou. Cameristele mergeau în vârfurile picioarelor; che-lăreasa Akulina alerga ca nebuna, pentru că i se ceruse ca după masa de prânz să facă dulceață și iaca, vremea venise, fructele erau curățate, dar de la boieroaică nu venea niciun ordin: nici să facă dulceața, nici să n-o mai facă; grădinarul Matvei venise și el să întrebe dacă nu e timpul să culeagă piersicile, dar așa de tare l-au luat la rost servitoarele, că omul s-a retras imediat.

După ce se rugă puțin la Dumnezeu și făcu o baie, Arina Petrovna începu să se simtă ceva mai împăcată și ceru din nou să i se înfățișeze Anton Vasiliev.

— Ei, și ce face Idiotul? întrebă ea.

— Moscova e mare, nici un an nu-ți ajunge s-o străbați toată!

— Bine, dar tot trebuie să bea, să mănânce...

— Umblă și el pe la țărani. Mai o mâncărică, mai un *gri-vennik*¹ pentru tutun...

— Și cine le-a permis să-i dea pomană?

— Fiți bună, stăpână! Țăranii nu se supără. Le dau de pomană și sărmanilor de pe drumuri, care n-au de niciunele. Cum să-i refuze tocmai pe boierii lor?

— Așa? Ei bine, o să le arăt eu ăstora care dau! O să-l trimit pe Idiot la ocina ta, să-l întrețină ai tăi pe banii lor!

— Cum doriți, stăpână.

— Ce? Ce-ai spus?

— Am spus „Cum doriți, stăpână“. Dacă porunciți, o să-l hrănim!

— Așa, așa... o să-l hrănim! Ia fii atent cum vorbești!

Tăcere. Dar nu degeaba primise Anton Vasiliev de la stăpâna sa porecla de Gură-Spartă. Nu răbdă și începu din nou să se agite, arzând de dorința de a mai raporta ceva.

— Da' zănatic mai e! spuse el în cele din urmă. Zic oame-nii că atunci când s-a întors din campanie a adus cu el o sută de ruble. Nu sunt bani mulți suta asta de ruble, dar se poate trăi din ei cât de cât...

— Ei?

— Și-a zis că se pune pe picioare, a intrat într-o afacere...

— Spune odată, nu mai trage de timp!

— Ce să vedeți... s-a dus la clubul nemțesc. A crezut că găsește un prost pe care să-l bată la cărți, dar nu, în loc de asta, a dat de unul mai deștept. Și a vrut să-și ia tălpășița, dar spun oamenii că l-au prins în antreu. I-au luat toți banii pe care-i avea!

— Și a mai luat-o și pe cocoașă, a?

¹ Unitate monetară echivalentă cu zece copeici.

— A fost de pomină. A doua zi s-a dus la Ivan Mihailîci și a povestit chiar el, cu gura lui. Culmea e că râdea, era vesel, să nu vă vină să credeți! Ai fi zis că l-au mângâiat pe cap, nu că l-au snopit în bătaie!

— Halal să-i fie! Numai să nu-ndrăznească să vină la mine!

— Păi cam așa presupun c-o să facă.

— Ce spui? N-o să-l las nici să-mi treacă pragul!

— Dar tot o s-o facă! repetă Anton Vasiliev. Și Ivan Mihailîci a spus că i-a scăpat vorba asta. „Drace“, zice, „o să mă duc la bătrână, să mănânc pâine goală!“ Dacă e s-o spunem p-ai-a dreaptă, nici nu are unde să se ducă, stăpână, numai aici mai poate să vină. N-o să poată să stea prea multă vreme la Moscova pe socoteala țăranilor. Mai are nevoie și de haine, de liniște...

Tocmai de asta se temea Arina Petrovna, asta era gândul neclar ce o neliniștea fără ca ea să-și dea seama. „Da, o să-și facă apariția, nu mai are unde să se ducă, de asta nu scap! O să fie mereu aici blestematul, în coasta mea! Un nesuferit alungat de toată lumea!“ De ce i-o fi aruncat la vremea aia „partea“? Crezuse că, după ce primise „ce i se cuvine“, o să dispară pentru totdeauna! Dar iată că o să vină, o să ceară din nou, o să le ia ochii tuturor cu înfățișarea lui sărăcăcioasă. Și n-o să aibă încotro, o să trebuiască să-i facă pe plac, pentru că e un om obraznic, gata de orice nebunie. „El“ nu poate fi ascuns în spatele unui lacăt; e în stare să-și facă apariția în zdrențe și în fața unor străini, e în stare să facă scandal, să se ducă la vecini și să le spună toate afacerile secrete ale Golovliovilor. Oare să-l trimită la mănăstirea Suzdal?

„Dar cine să mai știe cu adevărat dacă există mănăstirea Suzdal și dacă menirea ei chiar asta e, să-i elibereze pe părinții necăjiți de fățarnicia copiilor neastâmpărați? Mai există și case de corecție... Dar cum să ducă acolo un vlăjgan de patruzeci de ani?“ Într-un cuvânt, Arina Petrovna se pierdu de tot când se gândi la neplăcerile cu care amenința să-i tulbure existența pașnică sosirea neașteptată a lui Stiopka Idiotul.

— O să-l trimit la tine la ocină! Să-l ții pe socoteala ta! îl amenință ea pe vechil. Și nu pe socoteala ocinii, ci a ta personală!

— De ce așa, stăpână?

— Asta ca să nu mai cârâi. Câr! Câr! „Dar tot o s-o facă!“
Auzi vorbă! Piei din ochii mei!

Anton Vasiliev se răsuci pe călcâie și dădu să plece, dar Arina Petrovna îl opri din nou.

— Stai! Așteaptă! Deci e adevărat că vine-ncoace, la Golovliovo?

— Cum, stăpână, credeți c-am început să umblu cu minciuna? Chiar așa a spus: „O să mă duc la bătrână, să mănânc pâine goală!“

— Uite, o să-i arăt eu ce fel de pâine are pentru el bătrâna!

— Păi ce, stăpână, doar n-o să facă mulți purici pe la noi!

— Cum așa?

— Da, tușește foarte tare... Se tot ține cu mâna de piept...
Nu mai are multe zile!

— Nu, unul ca ăsta trăiește multă vreme! Și o să ne îngroape pe toți! Tușește doar, ce să facă și el. Altminteri, e un vlăjgan! Ei, dar o să vedem noi. Du-te acum. Trebuie să dau dispoziții.

Toată seara Arina Petrovna se gândi și în cele din urmă ajunse la concluzia că mai bine ar fi să convoace sfatul familiei pentru a decide soarta Idiotului. Asemenea porniri democratice nu prea îi stăteau în obicei, dar de data aceasta se hotărî să renunțe la tradițiile autocrației pentru ca, prin decizia întregii familii, să se pună la adăpost de gura lumii. Nu se îndoia câtuși de puțin de rezultatul votului, așa că se așeză cu inima ușoară să scrie scrisorile în care le poruncea lui Porfiri și Pavel Vladimirici să vină neîntârziat la Golovliovo.

În timp ce se întâmplau acestea, cel care se făcea vinovat de toată agitația, Stiopka Idiotul, plecase deja din Moscova și se îndrepta spre Golovliovo. Se urcase la Moscova, la Rogojskaia, într-una dintre acele „diligențe“ cu care se călătorea în trecut și pe care încă le mai folosesc din când în când micii negustori și țărani care își vând recolta la oraș, când se duc în satele lor să mai stea o vreme pe acolo. „Diligența“ mergea spre Vladimir și același cârciumar inimos, Ivan Mihailici, îl duse pe Stepan

Vladimirîci pe socoteala sa – îi cumpără un loc și plăti pentru mâncarea lui pe toată durata călătoriei.

— Deci așa rămâne, Stepan Vladimirîci, așa să faci: la cotitură să te dai jos și pe jos, așa cum ești, în costum, așa să te prezinți mămişii! îl povățui Ivan Mihailîci.

— Așa, chiar așa o să fac! încuviință Stepan Vladimirîci. Nici nu-i mult de la cotitură, merg pe jos numai cincisprezece verste! Le fac într-o clipită! Prin praf, prin bălegar, așa o să mă prezint în fața ei!

— Dacă mămica o să te vadă în costum, poate o să i se facă milă!

— O să i se facă! Cum să nu i se facă? Că doar mama e o bătrânică blajină!

Stepan Golovliov încă nu împlinise patruzeci de ani, dar după înfățișare nu i-ai fi dat mai puțin de cincizeci. Viața îl bătuse așa de tare, că nu mai lăsase pe el niciun semn al rangului aristocratic, nici cea mai mică urmă că fusese și el cândva la universitate și că se îndreptase și spre el cuvântul științei, care luminează atâtea minți. Era un lungan nepieptănat, cam nespălat, slăbit de malnutriție, cu pieptul scobit, cu niște mâini lungi și lacome. Avea fața buhăită, părul și barba ciufulite și încărunțite înainte de vreme, vocea sonoră, dar dogită, ca de om răcit, ochii holbați și injectați, parțial din cauza excesului de vodcă, dar și din cauză că se afla mereu în bătaia vântului. Purta un veston cenușiu de voluntar, vechi și ponosit, fără galoane, pentru că le smulsese și le vânduse pentru băutură: în picioare avea niște cizme scâlciate, decolorate și peticite, în care își îndesase manșetele pantalonilor, iar vestonul deschiat lăsa la vedere o cămașă aproape neagră, ca mânjită cu funingine – cămașa pe care el, cu un cinism de voluntar, o numea „ploșnițarie“. Se uita pe sub sprâncene, posac, dar imaginea asta posacă nu exprima o nemulțumire mocnită, ci era urmarea neliniștii puternice pe care i-o aducea gândul că mai e puțin și o să crape de foame, ca un vierme.

Vorbea fără întrerupere, sărind fără nicio noimă de la un subiect la altul; vorbea și atunci când Ivan Mihailîci îl asculta, și atunci când dormea legănat de muzicalitatea vocii sale. Nu-i

plăcea deloc să stea jos. În „diligență“ mai urcaseră patru oameni și se vedea nevoit să stea cu picioarele strânse, lucru care, pe distanța celor trei, patru verste, avea să îi producă o durere insuportabilă în genunchi. Cu toate acestea, în ciuda durerii, sporovăia întruna. Nori de praf pătrundeau pe ferestre; din când în când se strecurau până acolo și razele piezișe ale soarelui, aprinzând într-o clipă, ca o vâlvătaie, tot interiorul „diligenței“, dar Stepan Golovliov tot vorbea.

— Da, frate, am avut parte de durere la viața mea, asta s-o știți de la mine! povestea el. Era și timpul să mă retrag la vatră! Cum să nu găsesc și eu o bucată de pâine? Că doar un colț vreau, nu cine știe ce. Tu ce crezi, Ivan Mihailîci, o fi mult?

— Mămica dumitale are multe părți!

— Numai că nu sunt pentru mine, asta vrei să spui, nu? Da, prietene, are bani cu carul, dar îi pare rău să-mi dea și un bănuț de aramă! Că doar vrăjitoarea mereu m-a urât! Și pentru ce? Ei, dar acum gata, frate! Dacă nu vrea să-mi dea nimic, las' că am eu ac de cojocul ei! Dacă-i trece prin minte să mă alunge, n-o să mă dau dus! Dacă nu-mi dă să mănânc, o să-mi iau singur! Eu am slujit patria, frate, acum toți sunt obligați să mă ajute! De un singur lucru mă tem: că n-o să-mi dea tutun. Tare meschină ar fi!

— Da, se vede c-o să trebuiască să-ți iei la revedere de la tutun!

— Păi o să-l prind la înghesuială pe vechil! Că doar are dracul ăla chel de unde să-i dea și boierului!

— De dăruit, poate să dăruiască, de ce nu? Că doar nu i-o interzice mămica dumitale!

— Dacă-i interzice, m-a terminat. Un singur lux mi-a mai rămas din fosta măreție – tutunul! Eu, frate, când eram în bani, fumam și câte un sfert de pachet!

— Uite, și de vodculiță o să trebuiască să te desparți!

— Altă porcărie! Păi pentru mine vodca face bine la sănătate, îmi mai dregă răgușeala. Noi când am mers în campanie la Sevastopol, nici n-am ajuns la Serpuhov că și primiserăm câte o vadră de căciulă!

— Și, nu ți-a făcut rău?